

Úvod

Bob Eubanks moderoval v roku 1975 televíznu súťaž *Diamond Head Game*, ktorá sa nakrúcala na Havaji a bola pomenovaná podľa miestnej sopky. V bonusovom kole súťaže nazvanom „Sopka peňazí“ boli súťažiaci umiestnení do presklenej skrine, ktorá sa na pätnásť sekúnd zmenila na aerodynamický tunel zúrivo víriacich peňazí. Súťažiaci sa v tornáde peňazí išli zblázniť: vrteli sa, mávali rukami a lapali po bankovkách, aby ich pochytili čo najviac. Bola to skvelá zábava a zároveň dôkaz, že na svete nie je nič dôležitejšie ako peniaze.

Dá sa povedať, že do určitej miery sa všetci nachádzame v sopke peňazí. A hoci túto hru hráme menej intenzívne a nie tak nápadne, hráme ju už dlhé roky – a ona sa pohráva s nami. Väčšina z nás o peniazoch často premýšľa: koľko máme, koľko potrebujeme, ako získať viac, či ako nestratiť to, čo už máme. A tiež koľko zarábajú, utrácajú a ušetria naši susedia, kamaráti a kolegovia. Luxusné veci, účty, príležitosti, sloboda, stres: peniaze sa dotýkajú každej sféry moderného života, od rodinného rozpočtu po národnú politiku, od nákupných zoznamov po sporiace účty.

A čím je finančný svet zložitejší, tým viac musíme na peniaze myslieť: čím zložitejšie hypotéky, pôžičky a poisťky si berieme; čím dlhšie žijeme a čelíme novým finančným technológiám, komplexnejším finančným možnostiam a väčším finančným výzvam.

Premýšľať o peniazoch často by nebol až taký hriech, keby nám to pomáhalo lepšie sa rozhodovať. Tak to však nie je. Pravda je

taká, že pre ľudstvo sú zlé finančné rozhodnutia priam typické. Svoj finančný život si vieme majstrovsky zničiť. Môžeme si pogratulovať, sme najlepší.

Zamyslíte sa nad nasledovnými otázkami:

- Záleží na tom, či platíme kreditnou kartou alebo v hotovosti? V oboch prípadoch by sme predsa mali minúť rovnakú sumu. Štúdie však ukazujú, že keď platíme kreditnou kartou, sme ochotnejší zaplatiť viac. Robíme väčšie nákupy a nechávame väčšie prepitné. Okrem toho pri platení kartou častejšie zabúdame, koľko peňazí sme utratili. Pritom ide o najčastejšiu platobnú metódu.
- Aké zámočníctvo je výhodnejšie: také, ktoré vám otvorí dvere za dve minúty a účtuje si 100 dolárov, alebo také, ktorému to trvá hodinu a tiež si účtuje 100 dolárov? Väčšina ľudí preferuje zámočníka, ktorému to trvá hodinu, pretože vynaloží viac úsilia a má nižšiu hodinovú sadzbu. Ale čo ak by sa tomuto zámočníkovi nepodarilo dvere otvoriť na prvý raz, zničil by pritom viacero nástrojov a účtoval by si 120 dolárov? Prekvapivo si väčšina ľudí myslí, že aj v tomto prípade je pomalý zámočník výhodnejší, hoci nás v skutočnosti svojou nekompetentnosťou iba pripravil o hodinu času.
- Sporíme si dosť na dôchodok? Vieme aspoň rámcovo, dokedy budeme pracovať, koľko si dovedy zarobíme a nasporíme, ako naše investície narastú a aké budeme mať výdavky v nasledujúcich rokoch? Nie? Z dôchodkového sporenia sme takí vystrašení, že si ako spoločnosť nespórimo ani desať percent toho, čo budeme potrebovať. Neveríme vlastnému sporeniu a myslíme si, že budeme musieť pracovať do osemdesiatky, hoci priemerná dĺžka života je 78 rokov. Nuž aj to je spôsob, ako si znížiť výdavky na dôchodkové sporenie: nikdy neodísť do dôchodku.
- Trávime čas rozumne? Alebo trávime čas tým, že obiehame jednotlivé čerpacie stanice, aby sme ušetrili pár centov, hoci by sme radšej mali hľadať lacnejšiu hypotéku?

Premýšľanie o peniazoch nám nielenže neuľahčuje rozhodovanie o finančných záležitostiach, niekedy nás dokonca ovplyvňuje výrazne negatívnym spôsobom.¹ Peniaze sú v Amerike najčastejšou príčinou

rozvodov² a hlavnou príčinou stresu.³ Je dokázané, že keď sa ľudia v mysli zaoberajú finančnými problémami, celkovo si pri riešení problémov počínajú horšie.⁴ Jedna štúdia ukázala, že bohatí ľudia sa často správajú menej morálne ako priemerný človek,⁵ najmä ak im ich bohatstvo niekto pripomenie. Podľa inej štúdie zas ľuďom stačilo vidieť obrázky peňazí, aby kradli z kancelárie, zamestnali nečestného človeka alebo klamali, ak tým mohli získať ešte viac peňazí.⁶ Keď myslíme na peniaze, doslova nám preskakuje.

Ak vychádzame z toho, že peniaze sú dôležité – v osobnom živote, pre ekonomiku, aj pre spoločnosť ako takú, a keďže nám robí ťažkosti premýšľať o nich racionálne, položíme si otázku: Ako by sme mohli o peniazoch rozmýšľať kompetentnejšie? Bežnou odpoveďou na túto otázku je „finančné vzdelanie“ či, povedané elegantnejšie, „finančná gramotnosť“. Bohužiaľ nám lekcie z finančnej gramotnosti, napríklad ako si kúpiť auto či vybaviť hypotéku, rýchlo vyšumia z hlavy a majú na naše konanie takmer nulový dlhodobý efekt.

Táto kniha si teda nekladie za cieľ čitateľa finančne vzdeláť, ani mu radiť, ako sa má správať pri každom otvorení peňaženky. Namiesto toho budeme skúmať chyby, ktorých sa v súvislosti s peniazmi dopúšťame najčastejšie, a predovšetkým si vysvetlíme, prečo ich robíme. Pri najbližšom rozhodovaní by sme si potom mali lepšie uvedomiť, aké faktory sú v hre, a rozhodovať sa lepšie. Alebo aspoň poučenejšie.

Predstavíme vám niekoľko ľudí a vyrozprávame ich príbehy: ako sa zachovali v konkrétnych finančných situáciách. Potom si vysvetlíme ich skúsenosti z pohľadu vedy. Niektoré z týchto príbehov sú skutočné, kým iné sú ako filmy „podľa skutočnej udalosti“. Niektorí z dotýčaných ľudí sú rozumní, iní zas blázni. Budú pripomínať stereotypy, pretože niektoré ich vlastnosti zdôrazníme, dokonca zveličíme, aby sme tým zvýraznili bežné typy správania. Dúfame, že čitateľ v každom príbehu rozpozna ľudskosť, chyby a potenciál a že si uvedomí, ako sa tieto príbehy odrážajú v jeho vlastnom živote.

Táto kniha odkrýva, ako o peniazoch premýšľame a aké chyby pritom robíme. Poukazuje na priepasť medzi vedomým chápaním úlohy peňazí a skutočným zaobchádzaním s nimi. Dáva návod, ako o peniazoch uvažovať racionálne, a tiež, ako s nimi racionálne narábať. Poukazuje na ťažkosti rozumného uvažovania o peniazoch a na bežné chyby, ktorých sa dopúšťame pri ich utrácaní.

Budeme teda po prečítaní tejto knihy vedieť, ako peniaze utrácať rozumnejšie? Určite. Možno. Tak trochu. Pravdepodobne áno.

Minimálne sme presvedčení, že ak porozumieme zložitým faktorom vplývajúcim na naše finančné rozhodnutia, zlepší sa i naša finančná situácia. Navyše to povedie aj k lepším *nefinančným* rozhodnutiam, pretože rozhodnutia o peniazoch sa netýkajú len peňazí, ale aj iných oblastí života. Svedčia napríklad o tom, ako trávime čas, ako zvládame pracovný život, ako vychádzame s ľuďmi, ako nadväzujeme vzťahy, čo nás obšťastňuje a v neposlednom rade ako chápeme svet okolo seba.

Skrátka a dobre, táto kniha prispeje k zlepšeniu všetkých oblastí nášho života. No nestojí to za to?